

Пріоритетні напрями модернізації вищої освіти України на сучасному етапі

Бєлікова Н.О.

Анотація. Розкрито основні засади модернізації та реформування системи вищої освіти України у контексті світових освітніх тенденцій. Науково обґрунтовано пріоритетні напрями інноваційних процесів розвитку вищої освіти. Доведено необхідність органічного поєднання інноваційних підходів і технологій із класичними методами викладання, навчального і науково-дослідницького процесів, балансу теоретичних і прикладних аспектів навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців, інтеграції найкращого вітчизняного і зарубіжного досвіду функціонування вищої школи.

Ключові слова: вища освіта, модернізація, професійна підготовка, майбутні фахівці.

Аннотация: Раскрыты основные принципы модернизации и реформирования системы высшего образования Украины в контексте мировых образовательных тенденций. Научно обоснованы приоритетные направления инновационных процессов развития высшего образования. Доказана необходимость органического сочетания инновационных подходов и технологий с классическими методами преподавания, учебного и научно-исследовательского процессов, баланса теоретических и прикладных аспектов обучения в профессиональной подготовке будущих специалистов, интеграции лучшего отечественного и зарубежного опыта функционирования высшей школы.

Ключевые слова: высшее образование, модернизация, профессиональная подготовка, будущие специалисты.

Постановка проблеми. Процеси світової глобалізації та стрімкий розвиток ринкових відносин як багатогранні загальноцивілізаційні явища охоплюють усі

аспекти суспільного розвитку й особливим чином впливають на процеси професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі. За цих умов перед професійною освітою молодшої української держави постає проблема забезпечення її адекватності науково-технічному та освітньому процесам, що детермінують її стан, напрямки та темпи розвитку.

Входження України до Болонського процесу визначає певну мету реформування вітчизняної вищої освіти та окреслює ціннісні пріоритети, які мають бути орієнтиром під час введення тих чи інших інновацій, у виборі шляхів розв'язання освітніх проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що фундаментальну основу реформування системи вищої освіти України заклали дослідження, здійснені у контексті професійної підготовки фахівців з позицій філософії освіти (В.П. Андрущенко, Г.О. Балл, В.Г. Кремень, В.І. Луговий, В.О. Огнев'юк та інші), неперервної професійної освіти (С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, С.О. Сисоєва та інші), удосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах (А.М. Алексюк, В.Є. Білогур, Я.Я. Болубаш, А.О. Вербицький, В.А. Козаков та інші), професійної підготовки майбутніх фахівців (Ю.Д. Бойчук, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтух, В.І. Наумчук, В.В. Ягупов та інші).

Водночас, дослідження основних напрямів модернізації вітчизняної вищої освіти у контексті викликів сьогодення є актуальним і своєчасним.

Робота виконана згідно плану НДР Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна».

Мета дослідження – визначити основні напрями модернізації та реформування системи вищої освіти України у контексті світових тенденцій розвитку сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний розвиток України, процеси глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства визначають принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців, які повинні працювати творчо і самостійно, генеруючи компетентні нововведення, свіжі

ідеї та пропозиції, демонструючи при цьому готовність успішно реалізовувати їх у професійній діяльності в умовах конкуренції.

Пріоритетні напрями модернізації освіти, обумовлені Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті (2001), полягають в її особистісній орієнтації, постійному підвищенні якості, оновленні змісту і форм організації педагогічного процесу.

Як зазначає В.Г. Кремень, «у модернізаційному розвитку вітчизняної професійної освіти мають враховуватися потужні інтеграційні процеси, що відбуваються в світі, зокрема в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Європейського Союзу (ЄС), які висувають якісно нові завдання у розробленні освітньої політики щодо узгодженої стратегії змін усіх рівнів освіти країн-учасниць» [6, с. 9]. Автор зазначає, що «яскравим прикладом є спільні дії країн ЄС стосовно реалізації серії масштабних програм у галузі освіти й навчання, наприклад «Леонардо да Вінчі» (1995-2006 рр.)» [6, с. 9].

Ми погоджуємося з думкою В.Ю. Ковальчука про те, що «аналіз педагогічної теорії через семантичний фільтр «модернізація» – це пошук інновацій, що лежать у руслі індустріальної фази розвитку світового співтовариства» [5, с. 83]. Як зазначає автор, «для інформаційної фази розвитку потрібно ще знайти адекватний фільтр, і тільки тоді можливо дослідити педагогічну освіту у вимірі інформаційного суспільства, і, відповідно, запропонувати більш кардинальні зміни у педагогічній галузі та спрогнозувати більш вагомий результат, а саме фундаментальні особливості і риси, якими можна було б визначити особистість, якої потребує нове XXI століття» [5, с. 83].

Проблема модернізації навчального процесу у вищих навчальних закладах України виникла паралельно з підписанням 18-19 червня 1999 р. міністрами країн ЄС сумісної декларації про створення єдиного освітнього простору в Європі до 2010 року. Це призвело до необхідності реорганізації усієї освітньої системи та внесення глобальних змін у процес навчання.

Як зазначають І. Бабин і В. Ликова, «на сучасному етапі розвитку європейського простору вищої освіти важливим викликом є запровадження стандартів, рекомендацій і основних інструментів, що сприятимуть сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки (навчання) фахівців після 2010 року, а саме: визнання національної рамки кваліфікацій з визначенням основних видів економічної діяльності, галузей (напрямів) освіти, напрямів та профілів підготовки фахівців, що узгоджується із рамкою кваліфікацій ЄПВО; запровадження трициклової системи (бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії PhD); вирішення проблеми формування змісту освіти за академічними та професійними кваліфікаціями із врахуванням відповідного рівня компетентності, компетенцій і результатів навчання; трансформація освітніх стандартів, розвиток університетських програм навчання відповідно до вимог Болонського процесу; розроблення і запровадження професійних стандартів як основи для модернізації державних освітніх стандартів (навчальних програм, навчальних планів) з метою підвищення якості змісту професійної освіти і навчання та приведення його у відповідність до вимог роботодавців; розроблення сучасних механізмів врахування потреб ринку праці з метою сприяння належному працевлаштуванню випускників; розвиток українських і світових культурних цінностей, орієнтація на ідеали демократії і гуманізму, які необхідні для існування та розвитку громадянського суспільства України» [1].

Варто зауважити, що реформу професійної освіти потрібно розглядати через призму саме категорії «модернізація». Як стверджує В.Ю. Ковальчук, «у семантичному плані термін «модернізація» більш структурований, ніж, наприклад, «реформування», «модифікація» чи «трансформування». Зокрема, модернізація освіти означає відповідність освітнього процесу певним вимогам сьогодення і прийдешнього» [5, с. 83].

На нашу думку, використання терміну «модернізація» вимагає переосмислення стану професійної освіти крізь призму кардинального оновлення її змісту, форм прояву та механізмів функціонування у суспільстві,

що в умовах української реальності трансформується у некерованому режимі на рівень інформаційного типу розвитку.

Більшість дослідників виходить з того, що модернізація освіти в буквальному розумінні означає «осучаснення» професійної підготовки фахівця тобто приведення відповідно до сучасних надбань найновішої педагогічної теорії, вітчизняного та світового досвіду. В.Г. Кремень зазначає, що «модернізуючи освіту, маємо по-новому відповісти на ряд запитань: чого навчати, як учити, на чому вчити, скільки вчити і т. ін.» [6, с. 4].

За цих умов перед професійною освітою молоді української держави постає проблема забезпечення її адекватності науково-технічному та освітньому процесам, що детермінують її стан, напрямок та темпи розвитку. Як зазначає В.П. Бех, «замовчувати проблему неадекватності стану освітньої галузі вимогам інформаційної цивілізації неможливо з якихось політичних чи ідеологічних мотивів тому, що саме освіта, як соціальний інститут, є тим механізмом, завдяки дії якого постійно самовідтворюється соціальне тіло як окремої країни, так і соціального світу взагалі» [2, с. 4].

В.Ю. Ковальчук виокремлює об'єктивні передумови потреби в модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного фахівця: 1) глобалізаційні зміни (глобалізація, становлення інформаційного суспільства, нова світова динаміка, тероризм і загроза світової війни, локальні конфлікти і потреба формування «громадянина світу», полікультурне виховання тощо); 2) внутрішні зміни (становлення державності, демократичні і ринкові перетворення, зміна духовно-морального клімату, загострення соціальних проблем бідності, демографії, екології тощо) [300, с. 17]. Серед суб'єктивних факторів автор розрізняє: а) зміну ідеологічної парадигми розвитку; б) зміну співвідношення раціонального та ірраціонального знання (науки і релігії); в) змістовне оновлення системи гуманітарного знання (філософія, політологія, соціологія); г) зміну загальнонаукової (природничої) картини світу [5, с. 84].

Н.А. Глузман і О.Ю. Нетребіна визначають такі пріоритети модернізації освіти України: розвиток нових стандартів освіти, основою яких стануть

ключові та предметні компетентності, соціально значущі та професійні якості навчання: компетентнісний підхід стає основою проектування нового змісту освіти й пошуку нових навчальних технологій; формування міжкультурної компетентності повинно стати основою толерантного способу життєдіяльності людей, подолання їх соціальної роз'єднаності, ментальної несумісності; забезпечення неперервної освіти – навчання протягом усього життя шляхом формування пізнавальних компетентностей; виховання соціальної компетентності – уміння жити, вчитися й працювати в групі, команді, колективі, розвиток здатності до комунікативної діяльності, уміння попереджати конфлікти та ін.; ініціація самоактуалізації та самовизначення в процесі навчання, підготовка тих, хто навчається, до вільного вибору альтернативних сценаріїв життєдіяльності [4].

Н.Г. Бишевец і Т.О. Хабінець до основних напрямків модернізації магістерської підготовки відносять: кредитно-модульну організацію навчальної діяльності магістрів; підвищення ролі самостійної роботи студентів; використання інноваційних технологій навчання, що включають широке впровадження інформаційних технологій і ресурсів Інтернет у навчальний процес; забезпечення адаптації навчальної діяльності магістрантів до умов професійної діяльності, використання такої форми підготовки як «Стажування», що припускає проведення практики по напрямках магістерської підготовки; поновлення змісту навчання; висвітлення інноваційних технологій, що використовуються в галузі фізичного виховання і спорту; організацію і проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень; комплексний підхід до оцінювання знань, що включає різні типи доказів рівня знань студента: письмові, усні і комп'ютерні опитування (тестування), перевірку практичних навичок (зокрема, на тренажерах, комп'ютерах); стимулювання науково-видавничої діяльності й активної участі в наукових конференціях і форумах; створення умов для творчого самовдосконалення особистості [3, с. 18].

Останнім часом посилюється важливість упровадження інновацій у сферу вищої освіти, коли все відчутнішим стає розрив між раніше набутими

професійними знаннями та навичками, з одного боку, і вимогами до них ринку праці, що постійно трансформується – з другого. Притаманна ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва потребує надання професійній освіті певної якості, ефективності, гнучкості та орієнтації на постійні зміни між попитом і пропонуванням кадрів. Тому важливо закріпити у свідомості молодих фахівців думку щодо безперервності процесу освіти – «освіти через усе життя» – як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності, самодостатності в постійно змінюваному світі.

Суть *модернізації вищої освіти* і підвищення її якості на інноваційних засадах ми вбачаємо в наступному:

- ✓ узгодженні змісту навчальних планів підготовки майбутніх фахівців з програмами підготовки фахівців у закордонних країнах та їх адаптації в межах України;

- ✓ створенні у вищих навчальних закладах таких умов, які дозволять подолати традиційні межі розподілу між «навчальним», «позанавчальним» і «вільним» часом з метою розвитку креативного мислення, творчого осмислення й опанування інноваційних професійних технологій та саморозвитку студента;

- ✓ постійному оновленні змісту підготовки майбутніх фахівців у відповідності з досягненнями науки, техніки і технологій, наук про суспільство і людину, забезпечення варіативності і гнучкості навчальних планів та програм, їх оперативного реагування на потреби суспільної і виробничої практик, можливість вибору алгоритму навчання відповідно до індивідуальних можливостей студентів: об'єму, темпів і форм освіти;

- ✓ широке і всебічне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, електронних навчально-методичних комплексів, електронних підручників тощо;

- ✓ автоматизований поточний і проміжний контроль знань;

- ✓ орієнтації не тільки на професійну, але й на особистісну складову професійної підготовки, що дозволить майбутньому фахівцю в міру необхідності в процесі трудових відносин виявляти ініціативу, гнучкість,

самовдосконалюватися та самореалізовуватися, що забезпечить високий адаптаційний потенціал випускника на ринку праці;

✓ інтегроване поєднання загальнодидактичних методів та методів активного навчання, які передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію та самоорієнтацію.

Наблизитись до розв'язання цих проблем можливо лише на основі органічного поєднання інноваційних підходів і технологій із класичними методами викладання, навчального і науково-дослідницького процесів, балансу теоретичних і прикладних аспектів навчання, інтеграції найкращого вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Означені пріоритетні напрями інноваційних процесів повинні забезпечити випереджувальний розвиток вищої освіти, який дасть можливість для виходу України з кризи, всебічної модернізації суспільства і держави, народу, для досягнення гідного людини рівня життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, перехід на якісно новий рівень професійної підготовки майбутніх фахівців необхідно здійснювати на основі визначення перспектив модернізації цілісного навчального процесу у вищому навчальному закладі з врахуванням тенденцій розвитку вітчизняної і зарубіжної вищої школи, а також вимог працедавців та соціального попиту на фахівців, орієнтованих на розвиток і збереження людських потенційних ресурсів.

У перспективі планується дослідити основні напрями модернізації вищої фізкультурної освіти.

Література

1. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. [Електронний ресурс] / І. Бабин, В. Ликова. – Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r-.html>

2. Бех В. П. Генезис соціального організму країни / В. П. Бех. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 288 с.
3. Бишевец Н. Г. Основні напрямки модернізації магістерської підготовки в навчальних закладах фізкультурного профілю / Н. Г. Бишевец, Т. О. Хабінець // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 2. – С. 17–20.
4. Глузман Н. А. Модернізація професійної підготовки майбутніх менеджерів: компетентнісний аспект [Електронний ресурс] / Н. А. Глузман, О. Ю. Нетребіна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_28_1/gluzman.pdf.
5. Ковальчук В. Ю. Педагогічна освіта : актуальні проблеми модернізації / В. Ю. Ковальчук // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – № 20. – С. 82–86.
6. Кремень В. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України / В. Кремень // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – 47 с.

Present stage priorities of ukrainian higher education modernization

Natalia O. Belikova

Annotation. Basic trends of Ukrainian higher education system modernization and reforming in the context of world educational tendencies have been determined. Innovative processes priorities of higher education development have been scientifically substantiated. The necessity of organic combination of innovative approaches and technologies within classical methods of teaching, learning and research processes, balance of theoretical and applied aspects of learning in future specialists' training, integrating the best domestic and foreign experience of higher school functioning have been proved.

Keywords: higher education, modernization, professional training, future professionals.